

govih radova koja svjedoči o njegovu znatnom doprinosu u arheološkim istraživanjima i radu na zaštiti dubrovačkih spomenika.

Četrdeseti i osmi svezak dubrovačkih *Analā* sadrži osam osvrtā i prikaza nedavno objavljenih knjiga i časopisa iz područja povijesnih znanosti (421-442), a nakraju se nalazi i popis svih izdanja Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.

Nakraju spomenimo i da su svi radovi popraćeni sažetcima na engleskom jeziku, što omogućuje i stranim znanstvenicima barem djelomičan uvid u razmatranu problematiku. Može se zaključiti da radovi objavljeni u ovom svesku *Analā* predstavljaju najnovija znanstvena dostignuća u proučavanju različitih aspekata povijesti dubrovačkoga područja te su i tim brojem dubrovački *Analī* potvrdili svoju znanstvenu kvalitetu i pružili doprinos razvoju suvremene historiografije.

Zrinka Novak

***Problemi sjevernog Jadrana*, sv. 9, Rijeka 2008., 212 str.**

U izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, njezina Zavoda za povijesne i društvene znanosti u Rijeci i Područne jedinice u Puli, godine 2009. tiskan je deveti svezak znanstvene edicije *Problemi sjevernog Jadrana*. Godišnjak se bavi povijesnim, etnološkim i jezičnim temama Istre i Kvarnera te okolnog područja. Podijeljen je u dvije cjeline – prva nam donosi znanstvene članke i rasprave, dok se druga odnosi na prikaze recentnih znanstvenih publikacija i osvrtē na rad i postignuća eminentnih hrvatskih znanstvenika. Mjesto glavnog urednika potpisuje Miroslav Bertoša.

Svezak otvara članak Franje Šanjeka *Uloga papinstva u afirmaciji Hrvatske u ranom srednjem vijeku (7.–12. st.)* (7-25), u kojem autor posebnu pozornost pridaje odnosima papa i hrvatskih vladara. Povijesni susret Hrvata i papinstva povezuje se s pontifikatom pape Ivana IV. Dalmatinca (640.–642.) kada njegov poslanik opat Martin posjećuje Dalmaciju i Istru nakon dolaska Hrvata. Za vrijeme kneza Domagoja (864.–876.) i njegova izrazito borbenog i surovog odnosa prema Mlečanima dolazi do diplomatsko-političke krize u vezi Apostolske Stolice i Hrvata, no već za kratke Zdeslavove vladavine (878.–879.) odnosi s papinstvom postaju stabilniji. S dolaskom Branimira (879.–892.) papa Ivan VIII. hrvatskom vladaru priznaje *principatum terrenum*, odnosno zemaljsku vlast nad cijelom Hrvatskom. Veliku pažnju Šanjek je posvetio odnosima pape Grgura VII. (Hildebranda, 1073.–1085.) i hrvatskog kralja Dmitra Zvonimira (1075.–1089.), koji u vrijeme društvenih i religioznih promjena u zapadnom kršćanstvu podupire njegovu reformnu politiku. U hrvatskoj historiografiji zakletva vjernosti kralja Zvonimira papi iz 1075. godine pitanje je oko kojeg su podijeljena mišljenja. Dok neki povjesničari u njoj vide politički čin podlaganja hrvatske samostalnosti papinskoj svjetovnoj vlasti, autor misli da ga se treba shvatiti kao pojedinačan pravni zahtjev i osobni dokument Grgura VII. koji se ni u kojem slučaju ne može protumačiti kao dokument lenskog podaništva spram Papinske države. U nastavku članka Šanjek je obradio i pitanja redovništva, pismenosti, znanosti te duhovnog profila Hrvata u ranom i razvijenom srednjem vijeku.

Sljedeća tri članka odnose se na osobu znamenitog hrvatskog povjesničara Franje Račkog. Prvi od njih potpisuje Lujo Margetić, a rad nosi naslov *Utjecaj Račkoga na hrvatsku historiografiju* (27-40), pri čemu obrađuje ponajprije njegov doprinos u analizama važnih događaja

hrvatske povijesti. Prvi takav primjer odnosi se na pismo koje je papa Ivan VIII. odaslao 873. *Montemero, duci Sclaviniae*. Šišić smatra da je tu riječ o srpskom knezu Mutimiru, bizantskom vazalu, a Perojević je pak bio mišljenja da je riječ o dalmatinsko-hrvatskom knezu Mutimiru. Rački je tako tvrdio da je Mutimir u pismu Ivana VIII. "knez dolnje Panonije, nasljednik Ljudevita i Ratimira, koji budući ovisan od franačkog dvora ustručavao se podpasti pod panonsku dijecezu, proti kojoj se tolika vika digla bila u Njemačkoj". S takvim mišljenjem uglavnom su se složili Smičiklas, V. Klaić i naposljetku Ritig. Autor piše i o raspravama Račkog o mogućim jezičnim poveznicama Var(j)aga i Normana vezanim uz identifikaciju napadača na otok Rab. Naposljetku Margetić se osvrnuo i na tumačenje Račkog oko Kolomanove vlasti u Hrvatskoj. Naime, Rački se nije slagao s Malaterrinom vijesti o ugarskoj vlasti nad Biogradom 1097., već je smatrao da je taj grad bio u sastavu hrvatske države koja se oslobodila ugarske vlasti već oko 1095. godine. Autor argumentirano pobija takvo stajalište, ali priznaje Račkom da je dobro naslućivao izostanak ugarskih četa u Hrvatskoj 1096. godine.

O znanstvenim djelima Franje Račkoga u kontekstu političkih i ostalih prilika u vremenu koje je nastajalo piše Ivo Goldstein u radu *Franjo Rački kao istraživač hrvatskoga srednjovjekovlja* (41-49). Nakon pregleda teološkog obrazovanja autor se usredotočuje na znanstvene poglede i doprinose Račkoga. Ističe kako je, radeći na izdavanju knjige izvora *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia* u Zagrebu 1877., upoznao izvore za hrvatsku povijest bolje od svih ostalih povjesničara njegove generacije. U svom je radu podijelio izvore na "povelje", "reskripte i sinodske spise" te "izvatke iz povijesnih djela", a bez obzira na kasnija različita mišljenja oko tih podjela, njegova *Documenta* i dalje je najbolji kompendij izvora za hrvatsku ranosrednjovjekovnu povijest. Goldstein navodi da je *Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. vijeka* najkvalitetnije djelo Franje Račkoga uopće i jedan od vrhunaca hrvatske medievistike 19. stoljeća. U tom je djelu Rački razmatrao fenomene koje istražuje suvremena znanost – civilizacijske i kulturne kontinuitete i diskontinuitete na hrvatskom prostoru između antike i ranoga srednjega vijeka. Njegovu metodološku zrelost, smatra Goldstein, dosegao je tek Ferdo Šišić pola stoljeća kasnije.

Posljednji članak ciklusa o Račkom napisala je Maja Polić, a nosi naslov *Pristup Franje Račkoga povijesnoj znanosti* (51-77). U članku se prati njegov povjesničarski razvoj i interesi za usavršavanjem tadašnje historijske metodologije. Do 1855. godine i sklapanja konkordata između cara Franje Josipa I. i pape Pija IX. Rački se bavio teološko-filozofskim temama. Od tada glavni vid njegova istraživanja postaje misija kršćanstva u slavenstvu, odnosno uloga Katoličke crkve u razvoju *jugoslavjenstva*, a ne promišljanje misije Crkve kao povijesti čovjekova spasenja. Dolaskom u Senj Rački predaje crkvenu povijest te istovremeno istražuje narodno-crkvenu povijest, što nastavlja za boravka u Rimu te potom u Beču. Iščitavanje srednjovjekovnih izvora omogućilo mu je poznavanje latinskog i grčkog jezika, uz koje je odlično poznao poljski, ruski, francuski, njemački i talijanski jezik te glagoljično i ćirilično pismo. Pedesetih godina 19. st. zagovarao je u novinskom tisku povezivanje povijesne znanosti i nacionalne ideologije podržavajući pritom pisanje "narodne poviestnice", za što je mislio da "tek valja prikupiti vjerodostojnu građu". Takvim pristupom već je od svojih historiografskih početaka pokazao da je pobornik znanstvene kritike. Tome u prilog ide i stav Mirjane Gross, koja prosuđuje da već šezdesetih godina 19. st. Rački pokazuje kvalitete povjesničara prikupljajući pažljivo izvore i pristupajući s oprezom u interpretaciji te kritičnošću u analizi izvora. Navodeći brojna znanstvena postignuća, koja je ponajprije realizirao

kao prvi predsjednik Akademije, Polić zaključuje kako je upravo on imao ključnu ulogu u poznavanju hrvatske historiografije u 19. stoljeću.

*Društveni okvir izgradnje konvikta (đakčkog doma) za učenike hrvatske gimnazije u Pazinu na početku 20. st.* (79-100) naslov je članka Gracijana Kešca, u kojem se prati razvoj ideje o gradnji konvikta od 1899., kada je pokrenuta hrvatska gimnazija, do polaganja temeljnog kamena 1913. godine. Autor u uvodu ističe kako je projekt izgradnje đakčkog doma u Pazinu jedan od većih koje su početkom 20. st. poduzeli predvodnici Hrvatskoga preporodnog pokreta u Istri. Za ostvarenje tog cilja trebalo se pobrinuti Đačko pripomoćno društvo, osnovano u Pazinu u kolovozu 1899. godine. Iako se u prve dvije godine mislilo kako će projekt uz potporu tršćanskog i krčkog biskupa te kreditnih sredstava biti brzo realiziran, smrću tršćanskog biskupa u rujnu 1901. i dolaskom na njegovo mjesto dr. Franje Ksavera Nagla došlo je do iznenadnog preokreta. Od tada se, ponukano Naglovim suzdržanim stavom, Društvo okrenulo prema hrvatskim domoljubima izvan Istre, što je podupro i biskup J. J. Strossmayer. Dobrotvorni prilozi prikupljali su se od darovatelja iz Dalmacije, Slavonije, Zagorja, Slovenije, no sakupljeni novac nije ni približno bio dovoljan za gradnju doma. Tek će uključivanje u projekt krčkog biskupa dr. Antona Mahnića 1908. predstavljati odlučujući moment jer je zahvaljujući njemu zatvorena financijska konstrukcija. Prema njegovoj želji, a nakon izglasavanja odluke na skupštini Društva, odlučeno je da odgajatelji u konviktu budu pripadnici salezijanskog reda. Početak radova, koji su trajali godinu dana, započet će 19. listopada 1913., no zbog povijesne situacije, zgrada će ostati prazna sve do 1938. godine.

Posljednja dva članka prve cjeline posvećena su etnološkim temama. O subetničkim identitetima pisao je Sandi Blagonić u radu *Prilog etnohistoriji (sub)etničkih skupina Vlaha i Bezjaka u Istri* (101-131). Blagonić istražuje etničke granice između istarskih Vlaha, odnosno slavenskih doseljenika iz Dalmacije u 16. i prvoj polovici 17. stoljeća, te Bezjaka, starosjedilaca Hrvata čakavaca u Istri. Kroz izjave kazivača saznajemo za kulturne i jezične elemente koji su bili ključni u vlaško-bezačkoj distinktnosti, a koji se granično mogu uvjetno povezati s granicama mletačke Istre. Autor u zaključku ističe kako je kroz 20. st. s prevlašću pismene nad usmenom kulturom te s dinamizacijom fizičke komunikacije uz promjenu govora počelo "kopnjenje" važnosti koju akteri pridaju subetničkim identitetima.

Posljednji članak, *Tradicijska nošnja sjeverozapadnog dijela otoka Krka (Omišalj, Dobrinj)* (133-149), potpisuje Tihomira Stepinac-Fabijanić. Tradicijske nošnje tog kvarnerskog otoka, koje pripadaju sredozemnom tipu narodnog ruha, u današnje vrijeme postaju rijetkost i nestaju brže od ostalih elemenata tradicijskog nasljeđa. Nošnju je Stepinac-Fabijanić podijelila na mušku, žensku i dječju, zatim na svagdašnju i svečanu te najzad na zimsku i ljetnu tradicijsku odjeću. Najveći broj odjevnih varijacija na otoku Krku zadržao je Omišalj, pa se može razlikovati više tipova nošnji koje su se do sredine 20. st. nosile u raznim prigodama. Kroz izložbe i folklorne izvedbe nastoji se i danas očuvati izuzetna vrijednost bogatog nasljeđa nastalog zaslugom rada i truda generacija žena i djevojaka koje su izrađivale odjeću za sebe i svoje bližnje.

U drugoj cjelini objavljene su ocjene, prikazi i osvrti na kvarnerske i istarske recentne povijesne, kulturne i pravne znanstvene doprinose, od kojih možemo izdvojiti širi osvrt Petra Strčića naslovljen *Pouke Jakova Sirotkovića o gospodarskim uzrocima raspada SFR Jugoslavije i velikosrpske agresije na Hrvatsku* (183-189).

U devetom svesku znanstvene edicije *Problemi sjevernog Jadrana* nastavlja se s povijesnim i etnološkim istraživanjima kvarnerskog i istarskog područja te okolnih područja. Posebna po-

zornost pridana je znanstvenom i društvenom radu Franje Račkoga, jednog od najvećih, ako ne i najvećeg hrvatskog povjesničara 19. stoljeća i prvog predsjednika južnoslavenske Akademije, čije su metodološke postavke dale ključan poticaj razvoju hrvatske historiografije.

Milan Radošević

*Problemi sjevernog Jadrana*, sv. 10, Rijeka 2009., 222 str.

U izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zavoda za povijesne i društvene znanosti u Rijeci i Područne jedinice u Puli, tiskan je deseti svezak časopisa *Problemi sjevernog Jadrana*. Časopis su uredili Miroslav Bertoša, glavni i odgovorni urednik izdanja, te Lujo Margetić, Tomislav Raukar i Petar Strčić. U ovom svesku časopisa poseban blok članaka i priloga posvećen je mr. sc. Darku Dekoviću, dugogodišnjem predsjedniku riječkog ogranka Matice hrvatske i asistentu u riječkom Zavodu za povijesne i društvene znanosti HAZU.

Prva cjelina pod nazivom *Rasprave i članci* (6-107) započinje radom Sanje Simper pod naslovom *Prilog demografiji opatijske židovske zajednice* (7-28). U članku se obrađuju određena demografska obilježja liburnijske židovske zajednice u Opatiji od kraja 19. stoljeća do razdoblja uoči fašističkih antisemitskih progona u ljeto 1938. godine. Autorica piše kako se u prijepisu evidencije židovske populacije od 7. kolovoza 1938. navode imena osoba, ali i podaci o doprinosima (uglavnom glavari obitelji), njihova životna dob, bračni status, broj djece, zanimanje i državljanstvo. Autorica ističe kako se analizom podataka o profesionalnom sastavu i zastupljenosti u gospodarskim djelatnostima tek djelomično mogu utvrditi obilježja društveno-ekonomske strukture navedene populacije.

U radu *Jesu li vodnjanski Paštrovići Crnogorci katolici? Prilog poznavanju demografske povijesti na jugu istarskog poluotoka* (31-43) Alojz Štoković daje doprinos istraživanju katoličke populacije u Crnoj Gori u novovjekovlju. Naglašava da ondje u razdoblju od 16. do 18. stoljeća postoji i katolički svijet, a ne samo pravoslavni i islamski. Upisi nekih imena i prezimena te opaske u rubrikama matičnih knjiga katoličkih župa dokazuju kako je u Istru naseljeno više desetaka katoličkih obitelji *da Montenegro* (iz tzv. *Stare Crne Gore*). Najveća je koncentracija takvih doseljenika u Poreču, Vodnjanu, Balama i Fažani, a u izvorima se najčešće spominju kao Paštrovići. Štoković napominje kako je teško samo na temelju toga prezimena odrediti je li riječ o etničkom Hrvatima ili Crnogorcima ili ono označava samo čovjeka koji se doselio s područja Paštrovića.

U članku *Srednja Europa kao mjesto prožimanja književnosti i povijesti* (45-57) Vjekoslava Jurdana pojašnjava da je Srednja Europa teško označiv geopolitički prostor koji je kroz različita povijesna razdoblja značio i različito područje. Autorica ističe kako se prvi sustavni poticaji novodobnom istraživanju Srednje Europe prepoznaju u aktivnostima Milana Kundere, koji zajedno s Györgijem Konrádom i grupom poljskih disidenata otvara svekolike kulturne, političke i povijesne srednjoeuropske rasprave. Glavni sudionici srednjoeuropskog kulturnoumjetničkog stvaralaštva jesu pisci intelektualci koji svoje djelovanje iskazuju u prožimanju uloga književnika i povjesničara.

Nina Spicijarić pripremila je rad naslovljen *Prilog biografiji Miklósa Vásárhelyija* (Rijeka, 1917.–Budimpešta, 2001.) [59-67] u kojem daje doprinos istraživanju života tog mađarskog novinara, publicista, povjesničara i političara. Svoje zasluge zadobio je aktivnim sudjelovanjem u transformaciji Mađarske iz jednostranačke u višestranačku demokratsku državu.

*Riječka crkva i aneksija grada Italiji 1924. godine* (71-86) naslov je rada Marka Medveda u kojem obrađuje odnos riječkog klera prema aneksiji grada Rijeke Kraljevini Italiji ugovorima